

LIETUVOS ŠAULIŲ SĄJUNGOS ISTORIJĄ PAPILDĖ NAUJAS, INTRIGUOJANTIS ISTORIKO IR ŠAULIO MINDAUGO NEFO TYRIMAS

Lina Kasparaitė-Balaišė

2017 m. rugsėjo 28 d. Vytauto Didžiojo universitete, Prezidento Valdo Adamkaus muziejuje-bibliotekoje, Kaune, Mindaugas Nefas apgynė daktaro disertaciją tema „Lietuvos šaulių sąjungos ideologijos raiška Lietuvos visuomenėje 1919–1940 m.“¹, kurią parengė 2012–2017 m. studijų Vytauto Didžiojo universitete laikotarpiu, vadovaujant moksliniam vadovui prof. dr. Jonui Vaičėnioniui.

Šioje M. Nefo parengtoje disertacijoje nagrinėjama sukarintos organizacijos – Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) ideologijos raiška Lietuvos visuomenėje 1919–1940 m. Remiantis istoriografija ir iki šiol tik epizodiškai nagrinėtais šaltiniais pateikiamas platus organizacijos ideologijos ir jos poveikimo tyrimas. 1919 m., t. y. Nepriklausomybės kovų metu, įkurta organizacija, joms pasibaigus, savo veiklos nenutraukė – toliau ją plėtojo ne tik karinėje, bet ir kultūros bei sporto srityse. Atliekant tyrimą mėginta nustatyti priežastis, lėmusias šios organizacijos įsitvirtinimą Lietuvos visuomenėje ir veiklą iki 1940 m. sovietinės okupacijos. Siekta nustatyti, kaip šaulių ideologija paveikė Lietuvos visuomenę ir atskiras jos grupes. Šaulių ir jų propaguotos ideologijos santykio su kitomis grupėmis – politinėmis partijomis, valdžios institucijomis, visuomeninėmis organizacijomis ir tautinėmis bendruomenėmis – analizė leido nustatyti jos poveikimo lygį. Tyrime daug dėmesio skiriama LŠS formavimosi aplinkybėms, procesas lyginamas su kitų Vidurio ir Rytų Europoje veikusiu analogišku sukarintų organizacijų raida. Apžvelgiamos priemonės, kurias pasitelkus visuomenėje buvo skleidžiamos šaulių idėjos, atsižvelgiant į bendrą LŠS raidą vertinamas jų įtaigumas.

---

¹ M. Nefas, *Lietuvos šaulių sąjungos ideologijos raiška Lietuvos visuomenėje 1919–1940 m.*, mokslo daktaro disertacija, Kaunas, 2017, 297 p.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti LŠS ideologines nuostatas, jų sklaidos priemones, poveikį ir santykį su atskiromis Lietuvos visuomenės grupėmis 1919–1940 m. Tikslui pasiekti buvo suformuluoti aštuoni uždaviniai: nustatyti LŠS ideologines nuostatas ir jų koreliaciją su sukarintų organizacijų, veikusių XIX a. vid.–XX a. pirmoje pusėje Vidurio ir Rytų Europoje, ideologinėmis nuostatomis; atlikti LŠS įkūrimo aplinkybių ir organizacinės struktūros pokyčių analizę; išnagrinėti organizacijos ir politinės Lietuvos valdžios reikalavimus, keltus asmenims, siekusiems tapti šauliais, buvusiems šauliais, ir nustatyti, kokias veiklos sritis ir funkcijas LŠS numatė atskiroms visuomenės grupėms; įvertinti Vlado Putvinskio, kaip „šaulių ideologo“, vaidmenį kuriant ir tobulinant šaulių ideologiją ir organizacinę struktūrą; nustatyti šaulių ideologijos skleidimo būdus Lietuvos visuomenėje ir įvertinti jų poveikumą atskiroms visuomenės grupėms; ištirti šaulių ideologijos santykį su kitomis Lietuvos visuomenės grupėmis ir visuomenės organizacijomis; ištirti LŠS santykius su Lietuvos Respublikos politine valdžia (seimais, vyriausybėmis, prezidentu) ir įvertinti šaulių pozicijas valstybingumui svarbiausių įvykių metu; įvertinti šaulių ideologijos nuostatų realizavimo problematiką Lietuvos okupacijos metu 1940 m. birželio mėn.

Remdamasis šiais uždaviniais, disertacijos autorius M. Nefas gynimo tarybos komisijai ir visiems susirinkusiems pristatė tyrimo rezultatus.

Disertacija buvo ginama viešame Vytauto Didžiojo universiteto ir Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų srities istorijos krypties

Disertacijos
autorius M. Nefas
gynimo tarybai
ir susirinkusiems
svečiams pristato
atlikto tyrimo
rezultatus. 2017 m.
rugsėjo 28 d.,
Kaunas
*Marijos Bražienės
nuotrauka*

tarybos posėdyje. Jos gynimo tarybai pirmininkavo doc. dr. Arūnas Streikus (Vilniaus universitetas), nariai buvo prof. dr. Vygandas Vareikis (Klaipėdos universitetas), dr. Vytautas Jokubauskas (Klaipėdos universitetas), dr. Algimantas Kasparavičius (Lietuvos istorijos institutas) ir dr. Tomas Blaszcakas (Vytauto Didžiojo universitetas).

Po tyrimo autoriaus kalbos įvardyti disertacijos privalumų ir trūkumų buvo pakviestas jos gynimo tarybos narys prof. dr. V. Vareikis. Savo kalbą pradėjęs simbolišku pastebėjimu dėl disertacijos gynimo vietos – Kauno miesto, kuris susijęs su nagrinėjamu objektu: būtent Kaune Lietuvos šaulių sąjunga buvo įkurta ir likviduota. Toliau savo kalboje gynimo tarybos narys pažymėjo, kad disertaciją vertino vadovaudamasis dviejų rūšių kriterijais: formaliaisiais ir neformaliaisiais. Vertinant pagal pirmąjį kriterijų, buvo pasakyta, kad M. Nefo tyrimas atitinka disertacijai keliamus reikalavimus: autorius atliko kruopštų darbą tirdamas archyvinius šaltinius, tinkamai sutvarkė mokslinį aparatą. Vis dėlto buvo pareikšta ir keletas pastabų. Visų pirma tyrimo metu suformuluoti uždaviniai galėjo būti sujungti, neišskaidyti ir labiau orientuoti į ideologijos aspektą. Disertacijos tekste mažai atsispindi LŠS nagrinėjamu laikotarpiu išryškėjęs neigiamas požiūris į tautines mažumas, taip pat juntamas autoriaus šališkumas. Bet vertinant atliktą tyrimą ne tik formaliųjų kriterijų požiūriu, pažymėta, kad tekstas, nors kartais ir stokojantis akademiškumo, yra įdomus, praturtintas įvairiais literatūros šaltiniais.

Dr. V. Jokubauskas paantrino, patvirtindamas šio profesoriaus išsakytą nuomonę apie teigiamus ir neigiamus disertacijos bruožus. Be to, jis pažymėjo, kad disertacijos tekstas praturtintas ir informatyviomis lentelėmis bei iliustracijomis, tiesa, kai kurias iš jų, dr. V. Jokubausko nuomone, derėjo atidžiau atrinkti ir apipavidalinti. Išryškinti buvo ir trūkumai – be metodinių pastabų, atkreiptas dėmesys į tai, kad tyrime suformuluota ideologijos koncepcija kelia abejonių, taip pat temos ir uždavinių koreliacija yra probleminė. Tam tikros LŠS ideologinės nuostatos ne visur aiškiai išdėstytos, kai kur jų formuluotės kelia diskusinių klausimų. Nepaisant išsakytų kritinių ir šiaip smulkių pastabų, dr. V. Jokubauskas disertaciją įvertino teigiamai.

Gynimo tarybos narys dr. A. Kasparavičius savo kalbą pradėjo pozityviu pastebėjimu, kad šis disertacijos gynimas – pats linksmiausias per dešimt metų. Iš tiesų, M. Nefas yra charizmatiška ir energinga asmenybė, nestokojanti iškalbos ir pozityvaus požiūrio. Nepaisant to, gynimo tary-

bos narys dr. A. Kasparavičius, kalbėdamas apie disertaciją, išsakė ir keletą kritinių pastabų. Pirmiausia jis pažymėjo, kad tekste gretinami 1919 m. ir 1940 m. įvykiai iš esmės buvo skirtingo pobūdžio ir toks gretinimas neturi motyvuoto pagrindo. Nors tyrime naudota daug šaltinių, bet, pasak jo, dalis pateiktos medžiagos nelabai nuosekliai išdėstyta. Disertacijos tekste pastebėta taisytna metodologinė problema – reikėjo pateikti atskirą skyrių, kuriame būtų aiškiai, sistemiškai ir glaustai apibrėžta ideologija, nes liko neaišku, kaip nuodugnai darbe nagrinėjama LŠS ideologija buvo paveikusi visuomenę. Kiti vartojami terminai taip pat turėjo būti atskirai paaiškinti, pvz., „paramilitarinis“, „paramilitaristinis“. Taip pat dr. A. Kasparavičius pažymėjo, kad disertacijos įvade pasigedo šaltinių aptarimo, o išvadose kai kurie teiginiai kelia diskusinių klausimų, konstruojant tekstą kartais neišlaikomas atstumas tarp autoriaus ir šaltinių, kartais kalba stokoja akademiškumo. Nepaisant to, galutinis šio tarybos nario verdiktas – nors disertacija turi trūkumų, kuriuos, manoma, autorius ištaisys rengdamas monografiją, M. Nefo darbas atitinka jai keliamus reikalavimus.

Kitas gynimo tarybos narys dr. T. Blaszcakas sutiko su teigiamais kitų tarybos narių išsakytais disertacijos vertinimais. Pritarė ir dr. A. Kasparavičiaus pastabai dėl ideologijos apibrėžimo. Be kita ko, dr. T. Blaszcakas pateikė kitų pastabų dėl faktografinių klaidų, nurodant Lenkijoje veikusios analogiškos organizacijos atsiradimo laiką, taip pat dėl šio lenkiškojo veiksnio įtakos LŠS ideologijai. Atkreipė dėmesį, kad autoriui šią įtaką reikėtų išnagrinėti rengiant monografiją. Aptariant V. Putvinskio idėjas, komisijos nariui kilo klausimas, ar tikslinga jo idėjas vadinti filosofija. Kaip kitą tyrimo trūkumą dr. T. Blaszcakas įvardino tai, jog darbe visiškai nebuvo aptartas faktas, kad LŠS ideologija reišksė ne tik lietuvių, bet ir kitomis kalbomis. Kalbant apie LŠS santykius su tautinėmis mažumomis, pasak šio komisijos nario, reikėjo atkreipti dėmesį ir į baltarusių tautinę mažumą, kuri iki 1923 m. vaidino ryškų vaidmenį LŠS veikloje. Kaip baigdamas savo kalbą dr. T. Blaszcakas pažymėjo, šie trūkumai disertacijos vertės nesumenkina, taisytnų dalykų yra, bet disertacija atitinka tokiems darbams keliamus reikalavimus.

Paskutinis kalbėjo disertacijos gynimo tarybos pirmininkas doc. dr. A. Streikus, pažymėjęs, kad esminės jo pastabos sutampa su jau išsakytosiomis. Keletas kitų tarybos narių neišsakytų pastebėjimų – pasirinkimas atlikti LŠS tyrimą per ideologijos prizmę – perspektyvus, todėl būtų buvę pravartu įvade tai labiau akcentuoti, tam reikėjo probleminiu

požiūriu giliau apžvelgti jau atliktus tyrimus, praplėsti ir šaltinių aptarimą. Pirmininkas pažymėjo, kad tyrimui iliustruoti naudojamos karikatūros ir komiksai praturtina tekstą. Taip pat, pasak jo, M. Nefas sėkmingai susidorojo su išsikeltu tikslu ir uždaviniais, nuosekliai atskleidė šaulių ideologines nuostatas ir jų raidą, bet neišnaudojo visų galimybių tyrimą padaryti dar originalesnį. Tai būtų buvę įmanoma įgyvendinti lyginant LŠS ideologijos nuostatas su didžiosiomis ir populiariosiomis ideologijomis. Be to, disertacijoje aptariant LŠS santykius su kitomis visuomeninėmis organizacijomis pasigendama gilesnės jų ideologijų analizės, o pateikiant antilenkiškas ar antivokiškas organizacijos nuostatas, pirmininko nuomone, šiek tiek painiojami ideologijos ir politinių aplinkybių nulemti procesai. Taip pat buvo akcentuota, kad autoriui pasirinkus tyrimui ideologiją kaip „raktinį“ reiškinį, derėjo aiškiau ir nuodugniau ją aptarti. Galų gale gynimo tarybos pirmininkas doc. dr. Arūnas Streikus reziūmavo, kad, nepaisant šių pastabų, M. Nefo disertacija yra kvalifikuotas tyrimas, atitinkantis reikalavimus ir vertintinas teigiamai.

Baigiant reikėtų pasakyti, jog visi gynimo tarybos nariai konstatavo, kad M. Nefo ginama disertacija atitinka tokio pobūdžio darbams keliamus reikalavimus, ir vieningai sutarė – disertacijos tekstas yra vertas atskiros monografijos. M. Nefo disertacija „Lietuvos šaulių sąjungos ideologijos raiška Lietuvos visuomenėje 1919–1940 m.“ buvo sėkmingai apginta. Visi besidomintys šia tema su disertacija gali susipažinti Vytauto Didžiojo universiteto, Klaipėdos universiteto ir Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose. Tikimės šia tema sulaukti M. Nefo monografijos, kuri papildytų pastarųjų metų tyrėjų, tokių kaip prof. dr. J. Vaičenonis, prof. dr. V. Vareikis, dr. V. Jokubauskas ir dr. H. Vitkus, Lietuvos šaulių sąjungos istorijos ir veiklos tyrimus². Toks leidinys sudomintų ne tik akademinę bendruomenę ar Lietuvos šaulių sąjungos narius, bet ir plačiąją visuomenę, o ir LŠS pasitikdama savo šimtmetį turėtų solidų leidinį.

---

² V. Jokubauskas, „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizmas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*, Klaipėda, 2014, 588 p.; Paramilitarism in the Eastern Baltics, 1918–1940: Cases Studies and Comparisons. Paramilitarizmas Rytų Baltijos regione 1918–1940: atvejo studijos ir lyginimai, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, vol. XXVIII, Ed. by V. Jokubauskas, V. Safronovas, V. Vareikis, 2014, 320 P; V. Jokubauskas, J. Vaičenonis, V. Vareikis, H. Vitkus, *Valia priešintis. Paramilitarizmas ir Lietuvos karinio saugumo problemos*: kolektyvinė monografija, sud. H. Vitkus, V. Vareikis, Klaipėda, 2015, 320 p.